

İnternete Dayalı Araştırmalarda Eleştirel Düşünme Sorunsalı:

21. Yüzyıl Skolastiğine Doğru

Ahmet Sapancı^a

Özet

Geçtiğimiz yirmi yılda, sunduğu pek çok kolaylık ve basılı kaynaklarda veya bir kütüphane ulaşılması mümkün olmayacak genişlikte veri sunması nedeniyle, internet temel araştırma ve bilgiye ulaşma aracı haline gelmiştir. Bununla birlikte, basılı kaynaklarda yayın öncesi editör ve hakem denetimleri yapılarak bilgilerin doğruluğu denetlenirken, bir özgürlük alanı olarak kabul edilen internet kaynaklarının çoğunda böyle bir denetimin söz konusu olmaması, kontrol edilemeyecek sayıda sitenin olması, sitelerin bilimsel amaçların yanı sıra reklam, manipülasyon, dezenformasyon ve ideolojik vb. amaçlarla kurulması, öğrencilerin geleneksel olarak pasif bir öğrenme kültürüne sahip ve eleştiriden ziyade kabul etme eğiliminde olması gibi nedenlerle internette yapılan araştırmalar, kanıt ve gerekçelerin aranmadığı, eleştirel bir gözle inceleme yapılmayan ve olgular karşısında doğruluklarını sınama gereksinimi duymadan bir otoritenin görüşüne bağlanma şeklinde tanımlanabilecek olan skolastik düşünme biçimine dönüşmektedir. Bu durum ise başta eğitim sisteminin eleştirel düşünen, sorgulayan, bilimsel tutuma sahip olan öğrenci yetiştirme amacını tehlikeye düşürmektedir. Bunun için bu çalışmada, öğrencilerin sahip olması gereken eleştirel düşünme becerileri, internette yapılan araştırmaların temel özellikleri, web sitelerinin sunduğu avantajlar ve olası tehlikelere değinilecek ve çalışmanın sonunda web kaynaklarına sorgulayıcı bir bakış açısı ile incelemen ve eleştirel bir değerlendirmeden geçirebilmek için gereken bir takım ölçütler önerilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnternet, eleştirel düşünme, skolastik, bilgi

Critical Thinking Problem in Internet Based Research:

Towards 21. Century Scholastic

Abstract

The last two decades, internet became a main research tool, since it provides a lot of facilities and wide range of information which is impossible to access with other types of information resources. However, while referees and editors monitoring and controlling published resources, internet being accepted as a freedom area does not include such a systematic control. First of all, there are too many sites to control and these sites are designed for the aims of advertising, manipulating, giving disinformation and imposing ideologies besides their scientific aims. Moreover, taking into consideration the fact that

^a Arş. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bolu.

students have passive learning culture traditionally and they are in the tendency of accepting instead of criticisizing, the researches which are done in the internet are turned into a kind of scholastic thinking way which can be defined as being devoted to the views of an authority without the need to test the reliability, without seeking the proofs and reasons and conducting the observations with a critical perspective. This situation threatens the aim of educating a student who thinks critically, who questions and who has a scientific attitude. Therefore in this study, the critical thinking skills that the students need to have, the main features of the research done in the internet, the advantages that web sites serve and the possible dangers will be described. At the end of the study, to investigate and evaluate critically, some criteria will be suggested.

Keywords: Internet, critical thinking, scholastic, knowledge

Giriş

Toplumsal sorunların tamamı ile ilgili argüman ve karşı argümanların sunulduğu günümüzde, bireylerin kendilerini çevreleyen kaçınılmaz uzlaşmazlıkları aşmaları için gerekli tutum ve becerileri geliştirmeleri temel bir gereksinimdir. Günümüze göre gittikçe karmaşıklaşan ve bireylerden çok daha fazla bilgi, beceri ve esneklik talebinde bulunacak olan geleceğin bilgi toplumunun, bu taleplerini karşılamak ve toplumdaki hızlı ve karmaşık değişimlere uygun cevap verebilmek için eleştirel düşünme becerileri gerekecektir. İçinde bulunduğumuz çağın temel karakteristiklerinden biri de bilgi üretimi ve dağıtımında yaşanan patlamadır. Bu durum beraberinde bilgiye ulaşma biçimlerini de değiştirmiştir. Geleneksel olarak kütüphaneler ve basılı kaynaklara dayalı olan araştırma kültürü, internet kullanımının yaygınlaşmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. İnternetin araştırma sürecinde sunduğu kolaylıklar, bireylerin bilgiye ulaşmada, gittikçe artan şekilde internete bağlı kalmaları neden olmuştur. Bu yeni durum ise, sağladığı pek çok avantajın yanında bir kısım tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Milyonlarca sitenin varolduğu internet ortamında araştırma yapmak ve doğru bilgiye ulaşmak gittikçe zorlaşmaktadır. Bireyler ve özellikle de araştırma yapan öğrenciler, çoğu kanıtlanmamış, bir yığın bilginin bombardımanı altında kalmakta ve karar verme güçlüğu çekmektedir. Ülkemizde, öğrencilerin ağırlıklı olarak pasif bir öğrenme kültürüne sahip, eleştirden çok kabul etme eğiliminde olduğunu kabul edersek, bu durum daha da önemli bir sorun oluşturmaktadır. İnternette aradığı bilgiyi sunduğunu iddia eden siteleri sorgulamadan, bir değerlendirmeye tabi tutmadan, doğru olduğunu kabul ederek almak, yapılan araştırmaları giderek skolastik bir kimliğe bürümektedir. Bireylerin ve özellikle de öğrencilerin

maruz kaldıkları bu bilgi bombardımanıyla başa çıkabilmeleri, özerkliklerini yitirmemeleri ve karar verme becerilerinin artırılması için eleştirel düşünme becerilerini kazanmaları ve bunları internet gibi yeni ortamlara transfer etmeleri gerekmektedir.

Bu çalışmada internetin araştırma sürecinde temel bir araç haline gelişiyle birlikte yaşanan dönüşüm, bu yeni durumun beraberinde getirdiği skolastik kültür ve bireylerin bununla başa çıkılabilmesi için gerekli eleştirel düşünme becerileri üzerinde durulacak ve web sitelerinin eleştirel bir süzgeçten geçirilmesine yardımcı olabilecek bir takım ölçütler önerilecektir.

Eleştirel Düşünme Nedir?

Son yıllarda, eğitim politikalarını belirleyenler tarafından, düşünme becerileri üzerinde ısrarla durulmuş ve eğitim programlarında bireysel potansiyelin en üst düzeyde geliştirilmesinin yanında, sınıflarda öğrenilen ve yaşamın diğer alanlarına da aktarılabilecek olan düşünme becerilerinin geliştirilmesi temel bir amaç olarak kabul edilmeye başlanmıştır (McKendree;Small;Stenning 2002).

Uzun yıllardır eğitimcilerin eleştirel düşünmenin hem akademik hem de akademik olmayan yararlarını belirtmelerine rağmen, bir eğitimsel öge olarak eleştirel düşünmeye yönelik ilgi, son yirmi yılda artmıştır. Yeni bin yılda elektronik ağların büyümesi ile birlikte artan bilgi ve modern toplumdaki hızlı ve karmaşık değişimlere uygun cevap verebilmek, eleştirel düşünmenin zorunlu olduğunu ortaya koymuştur. Eleştirel düşünme sadece eğitimsel olarak önemli değildir. Ekonomi alanında yaşanan değişimler, esnek ve uyum gücü yüksek çalışan tipini gerektirirken demokratik toplum yapısının devamı içinde eleştirel düşünebilen ve özerk bireyler gerekmektedir (Dewey 1909, 1997 akt. McKendree;Small;Stenning 2002).

Yaşadığımız çağın temel gereksinimlerinden olan eleştirel düşünme, değişik disiplinler ve farklı bakış açılarından tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir.

Eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme ve yaratıcı düşünceden oluştuğu ileri sürülen düşünmenin dört değişik sürecinden biridir. Eleştirel düşünme, tartışmaları analiz etmek, özel anlam ve yorumlara nüfuz etmek, varsayımlara kapsamlı ve mantıklı muhakeme yapmak, özel bazı durumların altında yatan varsayım ve önyargıları anlamak, bunları açık ve inandırıcı bir şekilde sunmaktır (Bakioğlu ve Hesapçioğlu, 1997).

Ennis'e göre eleştirel düşünme, ne yapacağımız veya neye inanacağımıza karar verme sürecinde kullandığımız yansıtıcı ve mantıksal düşünmedir (Ennis 1985). Beyer'e göre ise, bir iddiayı, kaynağı veya bir yargının doğruluğunu, geçerliğini veya değerini net, tutarlı ve objektif şekilde analiz etmedir (Beyer 1988). Norris, eleştirel düşünmeyi, öğrencilerin daha önceden bildiklerini uygulamaya koymas ve kendi düşüncelerine değer biçerek ön öğrenmeleri değiştirmesi (Norris, 1985) olarak tanımlarken Chance'e ise, olguları analiz etme, düşünce üretme ve onu örgütleme, görüşleri savunma, karşılaştırmalar yapma, çıkarımlarda bulunma, tartışmaları değerlendirme ve problem çözme yeteneği olarak tanımlamaktadır (Chance 1986). Delphi Raporunda, eleştirel düşünme, bir öğrencinin kavramlar ve fikirleri yorumlama, analiz etme, değerlendirme, açıklama ve çıkarımda bulunma yeteneği olarak tanımlanmıştır (Delphi 1990). Browne ve Freeman ise, eleştirel düşünmeyi, bir dinleyici veya okuyucunun konuşmacılar ve yazarın akıl yürütme biçimine mantıksal olarak uygulayacağı bir dizi beceri ve tutum olarak görür (Browne;Freeman 2000). Walters eleştirel düşünmeyi, okuma, yazma ve tartışmada ortaya çıkan çekinceleri belirleme, açıklama, değerlendirme ve yanıtlamada öğrencilere yardımcı olan problem çözme yöntemi olarak tanımlamaktadır (Walters, 1986). Yukarıda verilen tanımlar incelendiğinde eleştirel düşünme becerilerinin genel olarak üç boyuttan oluştuğu görülmektedir. Bunlar, değerlendirme özelliği, problem çözme ve entellektüel gelişme sürecidir. Bu üç temel eleştirel düşünme becerisinin açılımını şu şekilde yapabiliriz:

1. Değerlendirme Olarak Eleştirel Düşünme

Değerlendirme açısından eleştirel düşünme, önceden kabul edilen kriterler doğrultusunda değerlendirme" olarak tanımlanmaktadır (Allen ve Rott, 1969). Bu tanımda, eldeki verilerin duygu ve değerler karıştırılmadan, mantıksal olarak yargılanması vurgulanmaktadır. Bu tür düşünme alıştırmalarında amaç öğrencilere günlük yaşamda karşılaştıkları önyargı, varsayım ve yanıltmacaları tanımada, yardımcı olmaktır. Bu yaklaşımlarda amaç, bireylere medya, reklamlar, politik mesajlar, televizyon programları ve filmler gibi ortamları eleştirel bakış açısıyla değerlendirme becerisi kazandırmaktır (Özden 1998).

2. Problem Çözme Olarak Eleştirel Düşünme

Problem çözme olarak eleştirel düşünme, "bir problem çözme aracı ve araştırma yöntemi olarak" ele alınmaktadır. Ancak, değer, duygu ve yargılamayı içermesi açısından nesnel problem çözme sürecinden farklı kabul edilmektedir (Budmen, 1967). Burada, öğrencilere öğretilmesi gereken en önemli şey hiç bir problemin tek çözümünün olmadığı, her zaman alternatiflerin olabileceğidir. Problem çözme olarak eleştirel düşünme "sonuca ulaşmada kullanılan kriterler, alternatifleri tanımlama ve seçme" olarak tanımlanmaktadır (Özden 1998).

3. Entelektüel Gelişme Süreci Olarak Eleştirel Düşünme

Üniversite düzeyindeki eleştirel düşünme dersleri kapsamında öğrencinin üç alandaki gelişimini hedeflenmektedir (Kurfiss 1988). Bunlar;

Tartışma yeteneği: Analiz yeteneği ve verilere dayalı tartışma geliştirme yeteneklerinin geliştirilmesi.

Bilişsel süreci anlama: Mevcut bilgilere dayanarak olgu ve olayları yorumlayabilme. Yorumlamada, bir iddia, hipotez veya delile dayalı olarak, bir problem veya durumun zihinsel modelini oluşturabilme.

Entelektüel gelişme: Her şeyi siyah-beyaz olarak gördüğü ve tek bir doğru cevap olduğunu düşündüğü noktadan kendi duygu ve paradigmasını aşarak düşünmeyi öğrendiği bir noktaya yükselme. Bu basamak kendi içinde dört düşünme basamağını kapsar.

a) Birinci Basamak: Doğru Cevabı Otorite Bilir.

Bu basamakta öğrencilerin farklı görüşlere ne empatisi, ne de toleransı vardır. Farklı bilgileri yorumlamak, bu öğrenciler için çok zordur. Onlar, kendilerine ulaşan bilgilerin, bilgi denizinden birileri tarafından seçilen bilgilerden ibaret olduğunu ve önyargı taşıyabileceğini düşünemezler.

Bu tür öğrenciler polis memuruna benzetilebilir; çünkü her ikisi için de bir cevap ya doğrudur, ya da yanlış. Bu öğrenciler için doğru cevapların kaynağı otoritedir. Onlar bazen otoritenin belirttiği doğrunun dışına çıkarlar. Ancak, yine de bir düşünme eylemi yoktur Otoriteye göre doğru olanı öğrenirler (örneğin, anne-babasının fikrini alır), fakat tam tersini yaparlar. Bu öğrencileri bir üst düşünme basamağına taşıyabilmek için yapılabilecek ilk şey "Ne"yi düşünmeleri gerektiğini öğretmektir.

b) İkinci Basamak: Herkesin Fikri Değerlidir.

Bu basamakta öğrenciler farklı fikirleri kabul ederler. Fikirlerin bazen birbiriyle çatışabileceğinin farkındadırlar. Başkalarının fikirlerine saygılı olmayı öğrenmişlerdir, ancak eleştirel düşünmeyi henüz öğrenmemişlerdir.

Bu öğrenciler otoriteye her zaman güvenilemeyeceğini bilirler. Mantığın her zaman doğru sonuca ulaştırmadığının da farkındadırlar. Teori üretmek için imajinasyona ihtiyaç duyulduğunu kabul ederler. Bu öğrenciler "...ise"yi düşünmelidirler (Özden 1998).

c) Üçüncü Basamak: Herkesin Doğrusu Kendisininidir.

Herkesin doğrusu kendisininidir çünkü doğrular ait oldukları referans noktaları içinde doğrudur. Doğrulara, fikirleri yargılamadan, empatiyle yaklaşarak; başkalarının neden o şekilde düşündüklerini anlamakla ulaşılır. Bir olayın, içinde gerçekleştiği ortamın özgün koşullarını anlamak önemlidir. Fikirler kalitatif olarak birbirlerinden ayrılırlar bazı fikirler diğerlerinden daha iyidir. Şüpheli olmanın bir sakıncası yoktur. Eleştirel düşünmeyi öğrenmek için bu öğrenciler niçin sorusunu sormayı öğrenmelidirler.

Bu öğrenciler herkesin doğruları olabileceğinin farkında olmalarına rağmen kendileri henüz tarafsız yargılamada bulunamazlar. Her bilimsel alanın kendine özgü yanlarının farkındadırlar. Ancak, zihinlerinde henüz daha geniş bağlantılar oluşmamıştır (Özden 1998).

d) Dördüncü Basamak: Doğrular Koşulları İçinde Değerlendirilir.

Onlar kendilerini aşabilmiş insanlardır. Onların düşünceleri kendi duygu ve paradigmalarının ötesindedir. Düşünmeyi öğrenmişlerdir. Fikirleri sadece eleştirmekle kalmayıp; geliştirmenin ve zenginleştirmenin yollarını öğrenmişlerdir. Yargılama, problem ve özgün koşulları altında yapılır; cevaplar karmaşıktır, her cevabın artı ve eksi yönleri vardır. Cevaplar ortak paydalar altında birleştirildiklerinde zenginleşirler. Onlar, her alanın farklı değer sistemi olduğunun farkındadırlar ve bunları kendi değer sistemi ile bağdaştırabilirler. Empatiktirler fakat yanlışlara ve mantıksız fikirlere toleranslarının belli bir sınırı vardır (Özden 1998).

Yukarıda eleştirel düşünmenin özellikleri, boyutları ve bireylerdeki gelişim süreci üzerinde durulmuştur. Bundan sonraki bölümlerde, bu becerilerin internet ortamlarına aktarımı ve veri kaynaklarının eleştirel bir değerlendirme sürecinden geçirilme zorunluluğu üzerinde durulacaktır.

Bir Araştırma Kaynağı Olarak Web Siteleri

Günümüzde internet her konuda geniş bir kaynak olma durumuna gelmiştir. İnternet gündelik yaşamda iletişim kurmak, eğlenmek, iş yapmak, alışveriş yapmak, araştırma yapmak gibi pek çok amaçla kullanılmaktadır. İnternetin üniversite kampüslerinde herkesin kullanımına açılması öğrencilerin teknoloji kullanımlarını önemli derecede artırmıştır. Böylelikle öğrenciler online araştırma yapmak için önemli bir fırsat elde etmiştir (Browne ve diğ., 2000).

İnternet kullanımındaki artışla birlikte araştırma ödevlerinin büyük bir çoğunluğu internet kaynaklarına dayalı olarak yapılmaya başlanmıştır. Ulaşmadaki kolaylık, daha az zaman gerektirmesi ve resmi açılış kapanış saatlerinin olmaması gibi nedenlerle öğrenciler büyük oranda sadece internet kaynaklarına dayanarak araştırmalarını yapmaktadır (Browne ve diğ., 2000).

Pew İnternet ve American Life Project tarafından, ders dışı etkinliklerde internet kullanımı ile ilgili olarak 12-17 yaş grubunda 754 öğrenci ile yapılan bir araştırmada öğrencilerin, %94'ünün internet erişimi olduğu ve %78'inin okul ödevlerini yaparken internetten yararlandığı; %71'inin en son yaptıkları okul projesi ve raporunda interneti temel kaynak olarak kullandığı; %41'inin okul ödevi ile ilgili olarak öğretmenleri veya sınıf arkadaşları ile e-mail ve anlık mesajlaşma yoluyla bağlantı kurduğu; %34'ünün online çalışma yardımı indirdiği; %18'inin arkadaşları arasında bir makale veya testi çalmak için internet kullanan birini tanıdığı; %58'inin kendi okulları veya sınıfları için özel olarak web sitesi kurduğunu; %17'sinin bir okul projesi için web sayfası oluşturduğu rapor edilmiştir (Lenhart ve diğ., 2001).

Araştırmaya katılan 754 öğrencinin anne babası ile yapılan çalışmada ise, %87'sinin interneti öğrencilerin okul ödevlerine yardımcı olarak gördüğu; %93'ünün internetin öğrencilerin yeni şeyler öğrenmesine yardım ettiğine inandığı; %55'inin internetin çocukları için iyi bir şey olduğu, sadece %6'sı kötü bir şey olduğunu, %38'i ise iyi veya kötü etkilemediğini düşündüğu; %55'inin günümüzde çocukların başarılı olması için internet kullanmayı öğrenmelerinin zorunlu olduğu, %40'ı ise önemli olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Anne babaların %28'i çocuklarının öğretmenleri ile e-mail yoluyla iletişim kurduğunu belirtmiştir (Lenhart ve diğ., 2001).

Bu araştırmadan da anlaşıldığı gibi internet eğitim etkinliklerinin bir parçası durumuna gelmiştir. Bununla birlikte çoğu teknolojinin olduğu gibi, internetin de kullanımının artmasının olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Kullanılan kaynağın avantajları ve sınırlılıklarını bilmek araştırma sürecinin daha doğru işlemesini sağlayacaktır.

İnternet Neden Temel Bir Araştırma Aracı Haline Geldi?

Pek çok eğitimci, eğer doğru bir şekilde kullanılırsa, internetin değerli bir kaynak olduğu konusunda hemfikirdir (Rothenberg, 1999; Darnton, 1999;Thome, 1996). İnternet genellikle bir eğlence kaynağı olarak kabul edilirken temel bir araştırma ve akademik araç olmaya başlamıştır. İnternetin akademik yönü, öğrenciler arasında gittikçe popöler olmaktadır (Scherer, 1997; Iseke-Barnes, 1996).

İnternete bu popölariteyi kazandıran özelliği, bilgiye ulaşmada sunduğu kolaylıklardır.Örneğin internetin öğrencilere hazır basılı kaynaklarda bulamayacakları genişlikte bilgiye erişim imkanı vermesi, kütüphanelerdeki gibi zaman kısıtlamasının olmaması, haftanın her günü, günün her saati ulaşılabilir olması, bazı akademik web sitelerinin etkileşime imkan vermesi onları eşsiz birer kaynak haline getirmiştir (Browne ve diğ., 2000). İnternet araştırma için kullanıldığında, öğrenciler, üniversitelerden, gözlemevlerinden, hükümet ajanslarından ve dünya çapındaki diğer kaynaklara kadar uzanan bir bilgi ağına ulaşabilir. Webdeki üniversite kataloglarının ulaşılabilirliği, küçük ve uzak kurumlardaki öğrencilerin daha büyük kurumların kaynaklarını kullanmasına fırsat vermektedir (Silva ve Cartwright, 1993; Change, 1996).

Diğer taraftan, Webde, bağımsız araştırmacılarından hükümet ajanslarına, basılmamış bilgilere kadar değişen bir aralıkta bilgi bulunabilir (Sorapure ve diğerleri., 1998). Öğrenciler interneti dikkatli kullanarak böylesi bir teknolojide mümkün olmayan derinlikte bilgi bulabilmektedir. Bu durum internetin bir araştırma aracı olarak büyük bir avantajıdır. Buna ek olarak internette ulaşılabilen bilgi miktarının diğer elektronik araçlara göre çok daha fazla olması, öğrencilerin kütüphanedeki araştırmalarını normal çalışma saatleri içinde yapmak durumunda olmalarına karşın internetin haftanın hergünü ve her saat açık olması ve böylelikle kendilerini en yakın kütüphanenin çalışma saatleri ile sınırlandırmamış olmaları gibi önemli üstünlükleri de bulunmaktadır (Browne ve diğ., 2000).

İnternet kaynakları etkileşim özelliğine sahiptir. Web sitelerinin bu özelliği iki temel avantaj sağlamaktadır. Birincisi pek çok web sitesi yazarının e-mail adresini vermektedir. Böylelikle öğrenciler kolaylıkla yazarla temas kurmakta, sorular sorabilmekte veya ek bilgi isteyebilmektedir. Birincil bilgi kaynağı olan yazarla bağlantı kurmak, öğrencilerin buldukları bilgilerin doğruluğunu belirlemelerine imkan sağlamaktadır (Sorapure ve diğerleri. 1998). Etkileşim imkanı olmasının diğer bir avantajı ise, internette uzman topluluklarının olması ve belirli alanlarda ileri bilgi birikiminin bulunmasıdır. Alanın saygın üyelerinin makale taslakları, değerlendirmeleri, deneysel sonuçları tartışmaları ve yeni fikirleri paylaştıkları bu tip siteler araştırmacı öğrencilere büyük avantajlar sunmaktadır. Bu açıdan araştırmacı öğrenciler için bu siteler dinamik ve potansiyel zengin bilgi kaynaklarıdır (Sorapure ve diğerleri. 1998).

Yukarıda değinilen özellikler interneti günümüzde temel bir araştırma kaynağı durumuna gelmiştir. İnternet sitelerinin kullanım sıklığı ve yaygınlığı arttıkça buna paralel olarak bazı yanlış algılamalar ve yorumlarda oluşmaya başlamıştır. Eleştirel bir yaklaşım olmadan yapılan internet araştırmaları kolaylıkla bilimsel bir araştırma özelliğini kaybedip skolastik bir kabul ediş biçimine dönüşebilmektedir.

İnternetin Temel Araştırma Aracı Haline Gelmesi ve Skolastik

Düşünce Biçimi

Bilginin üretimi ve dağıtımında bir dönüm noktası olan internetin araştırma yapan öğrencilere önemli katkılar sağladığı kesin bir olgudur. Akademik amaçlar için ağırlıklı olarak internete bağlı kalmak, öğrenciler için araştırmayı kolaylaştırıyor görünmektedir. Oldukça kısa sürede ve eleştirel düşünme olmadan yapılan bu araştırmalarda çoğu kez öğrenciler, bilgi ile enformasyonu birbirine karıştırmakta, internette kendilerine sunulan bilgiyi yeterince değerlendirmemektedir. Oysa ki eğitimin temel amaçlarından biri de öğrencilerin zihinsel kapasitelerini artırmaktır. Bu durum, bu temel amacın gözden kaçmasına neden olmaktadır. Web kaynaklarından ilk aşamada elde edilen düzensiz enformasyon parçaları bilgiye dönüştürülüp kullanılırsa zihinsel kapasite gelişebilir. Bu dönüşüm sürecinde kullanılacak temel beceri ise eleştirel düşünmedir.

Kanıt ve gerekçelerini bilmeden, eleştirel bir gözle incelemeyen ve olgular karşısında doğruluğunu sınınamadan bir otoritenin görüşüne bağlanmak

skolastik bir düşünme biçimidir. Skolastik düşüncenin karşıtı, üretilmiş bir bilgi bütünü olarak bilim değil, belirli bir bilgi üretme ve düşünme biçimi, yani akla, deneye ve gözleme dayanan bilimsel yöntem ve eleştirel düşünmedir (Ünder 2002). İnternet kullanımının kolay görünmesi, internet araştırmalarını çaba gösterilmeden yapılan skolastik araştırmalara benzer hale getirmektedir. İnternette birkaç anahtar sözcük ve fare tıklaması ile aranan konuyla ilgili binlerce site kullanıcının önüne serilmektedir. Bu siteler bilimsel, reklam veya ideolojik amaçlar gibi pek çok farklı amaç için kurulmuş olabilmekteyken bu sitelerden bilginin eleştirilmeden, mantıksal kanıtlar aranmadan, körü körüne doğru kabul edilerek alınması 21. Yüzyıl skolastiği olarak kabul edilebilir. Bu sitelerde yapılan araştırmalar sırasında bulunan bilgilerin bağlamlarından soyutlanarak, sorgulamadan evrensel geçerliğe sahip gerçekler olarak algılanması tavrı dogmatizmin temelini oluşturur. Bu ise bilimsel araştırma yapmanın mantığı ile çelişen bir durumdur.

Öğrencilerin araştırmalarını tamamen internete dayalı yürütmeleri araştırma kavramı hakkında yanlış bir anlayış geliştirmelerine de neden olabilmektedir. Darnton'a göre, bu durum kısmen elektronik olarak bulunan bilginin belli bir bağlama ait olmayan (decontextualized) doğasından kaynaklanmaktadır (Darnton 1999). Örneğin tarihsel bir araştırma, bağlamı tanıma ve farkında olma, el yazısı, bir belgenin kağıdının taslağı ve nitelikleri gibi özellikleri de içerir. Böyle bağlamsal ipuçları kütüphane arşivlerinde bulunurken online bulunan belgelerde bunlara ulaşmak mümkün değildir. İnternet araştırmalarında öğrenci, bilginin bulunduğu bağlamın önemini öğrenememektedir (Browne ve diğ., 2000).

Bazı eğitimcilere göre, öğrencilerin araştırmalarında büyük oranda internete bağlı kalmaları onların ödevlerinin kalitesini de düşürmektedir. Web siteleri tarafından sağlanan bilginin bağlamsız ve bazen de güvenilir olmayan niteliklerine rağmen, öğrenciler, sanki tek bakış açısından ve tamamen doğruymuş gibi, internette buldukları enformasyon parçalarını bir araya getirmektedir (Rothenberg, 1997). Öğrencilerin makalelerindeki bu nitelik değişiminin tek olası açıklaması, düzenlenmemiş ve kataloglanmamış Web sitelerinde, öğrencilerin enformasyon ve bilgiyi karıştırmalarıdır (Browne ve diğ., 2000). Mantıksal bir süzgeçten geçirilmemiş, doğruluğı kanıtlanmamış, birbiriyle ve metnin geneli ile ilişkilendirilmemiş veri parçalarının toplanarak

arka arkaya eklenmesiyle oluşturulan ödevler, internette sunulan bilgilere yönelik oluşturulan yanlış anlayışın bir sonucudur.

Bu temel sorun, “bilgi” ve “enformasyon” kavramları arasındaki farkın bilincinde olmamaktan kaynaklanmaktadır. Genel olarak, bilgi ve enformasyon arasındaki bu fark internetin yarattığı hızlı bilgi akışı sürecinde kaybolmakta yada gözden kaçırlmaktadır. Bilgi, bir yığın enformasyona ulaşmakla elde edilir ve biri diğeri ile karıştırılmaz (Rothenberg, 1999). Bilgi, pek çok enformasyonun bir araya getirilmesi, yorumlanması ve eleştirel düşünülmesi süreçlerinin sonucunda oluşur (Iseke-Barnes, 1996). Oysa internet ne bilgi ne de enformasyon sunar, o daha ziyade ham bir veri kaynağıdır. Veri manipüle edildiği zaman enformasyon oluşur ve bu enformasyon dikkatli bir şekilde düşünülüp, değerlendirildikten sonra bilgi haline gelir (Iseke-Barnes, 1996). İşte tam bu noktada, gerek öğrencilerin ve gerekse araştırmacıların araştırma sürecinde kullandıkları internetin bir bilgi kaynağı mı yoksa bir enformasyon kaynağı mı olduğu noktasında bilinçli bir ayırımın farkında olmaları gerekmektedir. Öğrenciler bu farkın bilincinde olmalı ve internette buldukları verileri değerlendirmelidirler. İnternet, veri parçalarının değil de sonuçların sağladığı bir ortam olarak varsayılırsa, öğrenciler, internette bulduklarını değerlendirmeyi gereksiz bir işlem olarak kabul edebilirler. Böylesi bir alışkanlık eğitimcilerin dikkat çektikleri öğrenci ödevlerindeki nitelik düşüklüğü sorununu açıklayabilir (Browne ve diğ., 2000).

İnternetin bulunması ve yaygınlaşmasından önce araştırmalar ağırlıklı olarak basılı kaynaklara dayalı olarak yapılmaktaydı. Yazılı materyaller basılmadan önce gözden geçirilmekte ve düzenlenmekteyken Web sayfaları internette sadece “görünmekte”dir. Sunulan bilgilerin yeterli veya doğru olduğunu denetleyecek editör veya hakem grubu da yoktur. Bazı durumlarda web arama motorları insanlara güvenilir bilgi kaynakları bulmaları için dereceleme sistemleri sağlarlar. Lycos, Infoseek, ve Yahoo, tipik olarak “mükemmel” den “zayıf” a kadar dereceler alan araştırma araçları sunan örneklerdir. Ancak bu dereceleme sistemi yararlı olsa da çoğu zaman değerlendirmelerin neye göre yapıldığının ölçütü belirsiz olduğu için son kararı yine kullanıcının vermesi gerekir ki bu da eleştirel düşünme ve değerlendirme becerilerinin olmasını gerektirmektedir.

İnternet Kaynaklarının Eleştirel Değerlendirilmesi ve Kullanılabilecek Ölçütler

Öğrencilerin ve genel olarak araştırmacıların internetteki veri kaynaklarına karşı eleştirel olmaları gerektiğini göstermenin en iyi yollarından biri, onları, aradıkları materyali sunduğunu iddia eden çeşitli siteler bulana kadar kanıt ve argümanları aramayı durdurmamaları konusunda onları bilinçlendirmektir. Bu stratejinin etkili olmasının nedeni, öğrencileri çatışan görüş açıları ve farklı iddialarla yüzleştirmektir. Aynı konuda birbirine zıt görüşleri sunan web sitelerini gören öğrenciler, bunlar hakkında karar vermek için eleştirel düşünme ihtiyacı hissedecektir (Browne ve diğ., 2000).

Bu konudaki diğer bir yaklaşım ise internet kaynaklarını değerlendirmek için geliştirilen çeşitli ölçütleri kullanmaktır. Bu ölçütler her türlü amaca uygun olmayabilir ancak öğrencilerin internet kaynakları arasında ihtiyaçlarına cevap verenleri seçmesine yardımcı olur. Bu ölçütler sitenin kapsamı, içeriği, grafik ve multimedya tasarımının işlevselliği, hedef kitlesi, güncellenme süresi, kullanışlılığı ve siteye ulaşmanın kullanıcıya maliyeti şeklinde sıralanabilir.

Araştırmalarda internetin temel araştırma aracı haline gelmesiyle birlikte eleştirel düşünme ve eleştirel değerlendirme çok daha önem kazanmaya başlamıştır. Eleştirel düşünme becerileri internet ortamına değişik şekillerde aktarılabilir. Web sitelerinin eleştirel değerlendirilmesi konusunda önerilen ölçütler incelendiği zaman Smith'in önerdiği ölçüt takımının daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Smith, webde ulaşılan bilgi kaynaklarını, kapsamaları, içerikleri, grafik ve multimedya tasarımları, amaç ve izleyicileri, gözden geçirmeler, işlerlik ve maliyet olmak üzere yedi ana kritere göre eleştirel bir süzgeçten geçirilmesini önermektedir (Smith, 1997);

1. Kapsam

Bir sitenin kapsamının değerlendirilmesinde, kaynakta hangi maddelerin olduğu, önsöz, giriş gibi bir üst bilginin mi yoksa sadece konunun mu verildiği, sitenin kapsamının beklentileri hangi oranda karşıladığı incelenebilir. Kaynağın kapsamının değerlendirilmesinde genişlik, zaman ve derinlik boyutları incelenmektedir (Smith, 1997).

Genişlik boyutunda, konunun hangi yönlerinin olduğu, kaynağın dar bir alana mı odaklandığı yoksa ilgili konuların da dahil edilip edilmediği; zaman

boyutunda, kaynaktaki bilginin belli zaman dilimleri ile sınırlı olup olmadığı; derinlik boyutunda ise konu hakkında verilen ayrıntının düzeyi değerlendirilir.

2. İçerik

İnternet sitelerinin içeriğinin değerlendirilmesinde, bilgilerin olgusal mı yoksa kaniya mı dayalı olduğu, orjinal bilgilerden mi yoksa basit linklerden mi oluştuğuna bakılır. Siteler hem kendi bilgilerini içerdikleri hem de ilgili diğer sitelerle bağlantılı oldukları zaman yararlıdır. Bunların dışında sitenin içeriği ile ilişkili bir takım özel faktörler de vardır. Bunlar, doğruluk, otorite, güncellik ve özgünlüktür.

Doğruluk faktöründe, kaynaktaki bilginin doğruluğu, politik, ideolojik veya başka bir şekilde yönlendirici olup olmadığı, internetin temel bir pazarlama ve reklam aracı haline gelmiş olması nedeniyle sitedeki yazar veya yazarların kimliği, bu bilgiyi internete vermeye iten motivasyonun ne olduğunun sorgulanması yer alır.

Otorite faktöründe, kaynağın arkasında saygın bir kuruluş veya uzmanın olup olmaması, yazarın alanda yer alan biri mi olduğu, bilginin kaynaklarının belirtilip belirtilmemesi, bilginin doğrulanabilir olup olmaması, açıklama veya yeni bir bilgi için yazarla bağlantı kurulabilir olup olmaması incelenir.

Güncellik faktöründe, site aynen mi kalıyor yoksa güncelleniyor mu, güncelleniyorsa, ne sıklıkla yapıldığı, siteyi yayınlayan kişi veya kuruluşun sitenin yayımına devam edeceği yönünde bir garanti verip vermesi dikkate alınır.

Özgünlük faktöründe, sitenin içeriğine başka bir biçimde ulaşıp ulaşılamayacağı (bir CD-ROM, basılı olarak veya diğer sitelerden), kaynağın özel olarak avantajının olup olmaması, eğer kaynak başka bir biçimden türetilmişse, orjinalinin tüm özelliklerine sahip olup olmaması incelenir.

3. Grafik ve Multimedya Tasarımı

Bu kriterde sitede kullanılan görsel araçların işlevselliği ve sitenin amacıyla tutarlılığı değerlendirilir. Bu ölçütler arasında, kaynağın ilgi çekici görünüp görünmemesi, görsel efektlerin kaynağa bir katkı mı getirdiği yoksa konuyla ilgisiz mi olduğu, dikkati içerik üzerinde mi topladığı yoksa başka bir yöne mi çektiği, ses, video, sanal gerçeklik modelleme veya daha başka bir efekt kullanılmışsa, bunların kaynağın amacına uygunluğu üzerinde durulur.

4. Amaç ve İzleyici

Bu ölçüt sitenin kuruluş amacı ve kimlere hitap ettiğinin değerlendirilmesi ile ilgilidir. Bunun için kaynağın amacının ne olduğu, amacın açıkça belirtilip belirtilmediği, kaynağın açıklanan amaca göre mi hazırlanmış olduğu, kaynağın araştırmanın ona ulaşma amacına uygun olup olmadığı incelenir.

5. Gözden Geçirmeler

Bu kriterde internet kaynaklarını değerlendirerek kullanıcıların aradıkları bilgiye daha kolay ulaşmalarına yardımcı olan değerlendirme kuruluşlarının raporları üzerinde durulur. Bu değerlendirme kuruluşları siteleri inceleyerek onları derecelendirmekte ve böylelikle kullanıcıya yön göstermektedir. Bu kriter kapsamında, gözden geçirme servislerinin site hakkında söyledikleri dikkate alınır. Gözden geçirme dergilerinin kullanımı basılı koleksiyonların gelişmesinde başlıca dayanak olmuştur. İnternet ortamındaki öğrenciler internet kaynaklarını gözden geçirme araçlarının kuvvetli ve zayıf yönlerine bilmek zorundadırlar.

6. İşlerlik

İşlerlik ölçütü sitenin teknik alt yapısı ile ilgilidir. Teknik alt yapı, araştırmanın bilgiye ulaşmasını önemli derecede kolaylaştırabilir veya zorlaştırabilir. Bu ölçüt kapsamında, kaynağın uygun ve etkili bir şekilde kullanılabilirliği, gerekli olan özel komutların yeterince açık olup olmaması, yardım bilgisinin olması, standart ekipman ve yazılımla mı yoksa özel yazılım, şifre veya ağ mı gerektirdiği, tek bir yazılım ve kullanıcı ara yüzü ile kullanılmak için mi yoksa diğer yazılımlarla da kullanılabilir bir şekilde mi tasarlandığı, kaynaktan etkili bir şekilde bilgi alınıp alınmaması, yararlı bir arama motoru sağlanıp sağlanmadığı, bilginin konumunu mantıksal olarak kolaylaştıracak şekilde organize edilip edilmediği, organizasyonel şemanın uygunluğu (örneğin tarihi bir kaynak için kronolojik veya coğrafi bir kaynak için bölgesel) dikkate alınır.

7. Maliyet

Bilgiye ulaşmanın bir maliyeti bulunmaktadır. İnternet kaynakları her ne kadar ücretsiz olarak algılsa da bu kaynakların çoğu giderek ücretli hale gelmektedir. Burada söz konusu olan maliyet iki türdür. Birincisi, kaynağa

bağlanmanın maliyetidir. Bu İnternete erişmek için gerekli donanım ve hat kiralama maliyetidir. İkincisi ise, kaynaktaki bilginin zihinsel maliyeti yani telif haklarıdır. Bu ölçüte göre site değerlendirirken maliyet yarar analizi yapılarak ulaşılan bilginin değeri konusunda bir yargıya varılır.

Sonuç

1990'ların ortalarından başlayıp 2000'li yıllarda yaşamımızın her alanını etkileyen internet aynı zamanda araştırma kültürümüzü de değiştirmiştir. Web kaynakları sağladığı bazı kolaylıklar ve sunduğu geniş bilgi kaynakları ile basılı kaynaklarla yapılan araştırmaların önüne geçmiştir. Ancak basılı kaynaklarda yayın öncesi editör ve hakem denetimleri yapılarak bilgilerin doğruluğu denetlenirken, bir özgürlük alanı olarak kabul edilen internet kaynaklarının çoğunda böyle bir denetim söz konusu değildir. Web kaynaklarında, bilimsel bilgiler kadar manipülasyona yönelik, ticari, ideolojik, reklam amaçlı bilgiler de bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak pasif, alıcı bir öğrenme kültürüne sahip öğrencilerin, internette buldukları bilgileri sorgulamadan kabul etmeleri eleştirel düşünen, özerk birey düşüncesini tehdit etmektedir. Öğrencilerin manipüle edilmemeleri ve dünya çapında dev bir kütüphane olan internette aradıkları doğru bilgiyi bulmaları için belli ölçütlere göre, aradıkları bilgiyi sunduğunu iddia eden siteleri değerlendirmeleri hem araştırma için harcanan zamanın etkili kullanılması, bilimsel gelişmelere katkı sağlanması hem de bilgi bombardımanı altında bireyin özerkliğini kaybetmemesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bakioğlu, A. ve Hesapçıoğlu M. (1997). Düşünmeyi Öğretmekte Öğretmen ve Okul Yöneticisinin Rolü: Düşünmek. **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 9.
- Beyer, BK. (1988). **Developing a Thinking Skills Program**, Boston: Allyn & Bacon.
- Browne, M. N.; Freeman K. (2000). Distinguishing Features of Critical Thinking Classrooms, **Teaching in Higher Education**, 5, (3).
- Browne, M. N.; Freeman K. Williamson, E. Carrie L. (2000). **The Importance of Critical Thinking for Student Use Of The Internet**, College Student Journal, 9.
- Chance, P. (1986). **Thinking in the Classroom: A Survey of Programs**. New York: McGraw-Hill.
- Darnton, R. (1999). No computer can hold the past. **The New York Times**. A25.
- Delphi Report. (1990). **“Critical Thinking, A Statement of Expert Consensus for Purposes of educational Assessment and Instruction”**. [Online] Retrieved on 12-January-2007, at URL: <http://www.insightassessment.com/dex.html>.

- Ennis, R.H. (1985). A logical basis for measuring critical thinking skills, **Educational Leadership**, 43, 2, 45-8.
- Iseke-Barnes, J.M. (1996). Issues of educational uses of the Internet: power and criticism in communications and searching. **Journal of Educational Computing Research**, 15(1), 1-23.
- Kurfiss, Joanne Gainen. (1988). Critical Thinking: Theory, Research, Practice, and Possibilities. **ASHE-ERIC Higher Education Report**. No.2. Washington: ASHE-ERIC.
- Lenhart, A. Maya S., Graziano M. (2001). **The Internet and Education: Findings of the Pew Internet & American Life Project**, Washington.
- Norris, P. S. (1985). Syntesis of Research on Critical Thinking, **Educational Leadership**, 42,8.
- Özden, Y. (1998). **Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Rothenberg, D. (1999). Use the Web to connect with "ideas in motion. **The Chronicle of Higher Education**, 45, B8.
- Rothenberg, D. (1997). How the Web destroys the quality of students' research papers. **The Chronicle of Higher Education**, 43(49), p.A44.
- Scherer, K. (1997). College life on-line: healthy and unhealthy Internet use. **Journal of College Student Development**, 38(6), 655-65.
- Smith, Alastair G. (1997). "Testing the Surf: Criteria for Evaluating Internet Information Resources." **The Public-Access Computer Systems Review** 8,3.
- Silva, M.; Cartwright, G.F. (1993). The Internet as a medium for education and educational research. **Education Libraries**, 17(2), 7-12.
- Sorapure, M., I.; Yatchison, P. G. (1998). Web literacy: challenges and opportunities for research in a new medium. **Computers and Composition**, 15(3), 409-424.
- Thome, R. (1996). The fourth R is research. *Electronic Learning*, 16, 58.
- Ünder, H. (2002). **Skolastik Eğitim ve Türkiye’de Skolastik Tarz**. Ankara:Epos Yayınları.
- Walters, K. S. (1986). Critical Thinking in Liberal Education: A Case of Overkill? **Liberal Education**. 72(3).